

SAPPHO ÉS PHAON.

Számtalanok a vonatkozások az ó-kor íróinál arra a romantikus szerelmi viszonyra, mely állítólag Sapphó és Pháon között fenállott volna. Ki akarom mutatni, hogy Pháon mythologiai alak s hogy a róla és Sapphóról elmondott történetkéek csak úgy a görögök élénk phantasiájának szüleményei, mint más a nő-költő élete rajzában található adatok.

Maga Sapphó fenmaradt töredékeiben nem említi Pháont. Ép oly kevéssé találjuk e nevet Suidasnál s. v. Σαπφώ. Ugyancsak Suidas egy másik Sapphóról (l. alább) ezt mondja: Σαπφώ, Λεσβία ἐκ Μιτυλήνης, ψάλτρια· αἴτη δι' ἔρωτα Φάωνος τοῦ Μιτυληναίου ἐκ τοῦ Λευκάτου κατεπόντωσεν ἑαυτήν· τινὲς δὲ καὶ ταύτης εἶναι λυρικὴν ἀνεγγραψαν ποίησιν; azaz: «Sapphó, Lesbos Mitylene nevű városából, — nő-zenész. Ő a mitylenei Pháon iránt táplált szerelme miatt a Leukas szirtjéről belevetette magát a tengerbe. Némelyek ennek a Sapphónak is lyrai költeményeket tulajdonítanak.» Látjuk tehát, hogy Suidas a Pháon-féle mesét nem a nő-költőnek, hanem egy másik Sapphónak rovására említi. Ugyanily módon nyilatkozik Suidas másutt s. v. Φάων: φασὶν ἐπὶ τῶν ἐρασμίων καὶ ὑπερηφάνων τοῦ γὰρ Φάωνος ἐρασθῆναι φασὶ σὺν πολλοῖς καὶ Σαπφῶ, οὐ τὴν ποιήτριαν, ἀλλὰ Λεσβίαν· καὶ ἀποτυγχάνουσαν ῥίψαι ἑαυτὴν ἀπὸ τῆς Λευκάδος πέτρας; azaz: Pháon névvel illetik a szerelmeseket és kevély embereket. Azt mondják ugyanis, hogy Pháonba többek közt beleszeretett Sapphó is, de nem a nő-költő, hanem a lesbosi. Ez volt, aki belevetette magát a tengerbe a leukasi szirtől.» (Ugyanígy Apostol. 20, 15). Mindebből kiviláglik, hogy már a kezdetlegesen bíráló Suidas se merte a nő-költőnek tulajdonítani e mesét.

De kísérjük visszafelé ez érdekes monda szálait.

Aelianusnál és Athenaeusnál, (kik körülbelül egy időben éltek) szintén találunk tárgyunkra vonatkozó adatokat. Amaz (Var. Hist. XII, 18) azt mondja, hogy Pháon mesés szépségű volt — ami közmondássá is vált (v. ö. Luk. Imag. 2) — és hogy ezért sze-

rették őt annyira az összes mitylenei asszonyok. Τάγε μὴν τελευταία ἀπεσφάγη μοιχεύων ἀλόος, így végzi Aelianus, azaz: «végre is házasságtörésen rajtakapták és megölték.» Athenæusnál (XIII, 596) Pháon Sapphó kedveseként szerepel.

A Kr. u. első századba esik Plinius maior és Martialis működése. Mindkettőnél Sapphó szerelme Pháon iránt elfogadott tény. Plin N. H. XXII, 9 az ‚erynge‘ nevű növényről szól, s említi, hogy szerelmi varázserő van benne. «Ob hoc et Phaonem Lesbium dilectum a Sappho.» Martialis pedig (X, 35.) így szólítja meg a nőköltőt:

Hac ¹⁾ condiscipula vel hac magistra
Esses doctior et pudica, Sappho.
Sed tecum pariter simulque visam
Durus Sulpiciam Phaon amaret.

Azaz: Ha Pháon meglátja Sulpiciát, elfeledi Sapphót s amazt választja kedvesének.

Következnek az Ovidiusnak tulajdonított XV. számú Heroída. Több, mint valószínű, hogy e levél nem Ovidiustól való, hanem hogy későbbi gyártmány. Minő időbe tehető, azt még hozzávetőleg is nehéz volna megítélni. De tekintve azon körülményt, hogy ez egész levél már azon suppositióból, indul ki, hogy az olvasó teljesen ismeri a Sapphóra és Pháonra vonatkozó mondát, már ezen szempontból is legalább a Kr. utáni harmadik századba tehető keletkezési ideje. Itt már azt olvassuk, hogy Sapphó emlékezteti Pháont szerelmök elmúlt perceire:

Tunc te plus solito lascivia nostra iuvabat,
Crebraque mobilitas aptaque verba ioco,
Et quod, ubi amorum fuerat confusa voluptas,
Plurimus in lasso corpore languor erat. (47—50 vss.)

Megtudjuk, hogy Pháon elhagyta Sapphót és Siciliába ment.

11. vs: Arva Phaon celebrat diversa Typhoidos Aetnae.

50 sk. v. Nunc tibi Sicelides veniunt nova praeda puellae.
Quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse volo.

Figyelmezteti Sicilia szépeit, ne higyjenek Pháon szavainak; mert 56. vs:

Quae dicit vobis, dixerat ante mihi.

¹⁾ T. i. Sulpicia, kiről szól az epigramma.

Az elhagyott Sapphó erdőt, mezőt bejár, hogy a természet szépségeivel feledtesse szerelmi bűját. De mind hasztalan. Minden hely, minden tárgy Pháont juttatja eszébe. Végre egy Naiada azt a tanácsot adja neki :

pete protinus altam
Leucada, nec saxo desiluisse time. (171—2).

Sapphó, mielőtt a végletekig menne, még egy kísérletet tesz Pháon megnyerésére s e levélben újlag visszahívja.

A Naiada szereplése és Pháon siciliai útja más írónál nem fordulnak elő.¹⁾ A mythos, amint látjuk, mindig jobban és jobban kezd feltűnni. De menjünk még néhány századdal vissza, és látni fogjuk, hogy a mythosi elem még ennél is sokkal gazdagabb.

Palæphatus, alexandriai tudós grammatikus, ki Saxe (Onomast. Vol. I. 88) szerint 322-ben Kr. e. virágzott (de incred.²⁾ 49) azt mondja, hogy Pháon révész volt, kit mindenki szeretett, mert csak azoktól fogadott el átszállítási díjt, akiknek volt miből fizetniök. Aphroditet egyszer vén asszony alakjában is átszállította, s ezért az istennő az öreg Pháont szépséggel és ifjúsággal ajándékozta meg: οὗτος ὁ Φάων ἐστίν, ἐφ' ᾧ τὸν ἔρωτα αὐτῆς ἡ Σαπφὼ πολλὰκις ἄσμα ἐποίησεν azaz: «Ez ama Pháon, aki iránt való szerelmét Sapphó gyakran megénekelte költeményeiben». Evvel összevethetjük, amit Servius mond ad Verg. Aen. III. 279: Menander et Turpilius comici a Phaone id templum conditum dicunt: qui cum esset navi-
cularius, solitus a Lesbo in continentem proximos quosque mercede transvehere, Venerem mutatum in anus formam gratis transvexit; quapropter ab ea donatus ungenti alabastro, cum se in dies inde ungeret, feminas in sui amorem trahebat.

Ime tehát Pháon is kedvencze vala Aphroditének, mint Adonis és más mondákban előforduló naphősök. (Φάων és √φα, v. ö. Φαέθων; Hesiod Theog. 987 kk. L. Eckermannnt. Lehrb. d. Religionsgeschichte und Mythologie 1845. I. k. 114. 1). Utszéli mondának veszi a ké-

¹⁾ Előfordúl azonban másféle alakban egy más régi emléken, a Marm. Par.-ban Ep. 36: ἄφ σου σαπφῶ ἐγ μιτυληνης εἰς σικελίαν ἐπλευσε φυγοῦσα (v. ö. Welcker, Sappho von einem herrschenden Vorurtheile befreit, Kleine Schriften, II. p. 82, 2. j.) E szerint Sappho *menekült* Siciliába, s a mende-monda e tényrt rögtön kapcsolatba hozta Pháonnal.

²⁾ E munka valószínűleg azonos avval, melyet Suidas Λύσεις τῶν μυθικῶν ἐπιμνήμων címen említ.

sőbbi Lukianos Dial. Mort. IX, 2: Μῶν καὶ σὺ τινα ὡσπερ ὁ Φάων τὴν Ἀφροδίτην ἐκ Χίου διεπύρθμευσας; vagyis «Te is [átszállítottal] valakit, miként Pháon Chiosból Aphroditét.» — De hogy Pháon Aphrodité kedvese volt, e vonás már régibb Palaephatusnál. Cratinus, az ó-attikai komédia-író (élt kb. 520-tól 423-ig) is czeloz már (Athenæusnál, II. 69. d.) Aphrodité és Pháon szerelmére, és azt mondja, hogy az istennő kedvenczét egy saláta-bokorba rejtette.

Különösen a későbbi vígjátékírók lehettek azok, kik Sapphó és Pháon meséjét annyira variálták, hogy a később mutatkozó terjedelmet öltötte. Így Antiphanes, (v. ö. Bernh. Gr. L.³ IIr. 2, 599 l. [683]), nemkülönben Ehippos (Bernh. u. o. 601 l. [686]) és Timokles (u. o. 602. [678]) közép-attikai vígjátékírókról azt olvasuk Athenæusnál (X. 450. e; XIII. 572. c. és VIII. 339. c.) hogy Sapphó című darabokat írtak. Ugyancsak Athenæus (XI, 487. a. és XIII. 599. c.) Diphilos új-attikai vígjáték-írónak is Sapphó című darabot tulajdonít. Végül a Bekkerféle Anecd. Graeca I. 89. lapján olvassuk, hogy ugyancsak Sapphó című vígjátékot írt Amphis közép-attikai vígjátékíró is.

Valamennyi adatainkból kettő látszik legvalóbbszínűnek. Az egyik Aelianus azon állítása, hogy élt Mitylene városában egy Pháon nevezetű ember, aki olyan szép volt, hogy valamennyi asszony belészeretett. A másik adat Palæphatusé, hogy Pháon Aphrodité kedvence s hogy ez a Pháon azonos azzal, akit Sapphó költeményeiben megénekelt. Sapphó a mythosi Pháont magasztalta s emlegette.¹⁾ A jövő nemzedék aztán a mythosi Pháonról elmondott dolgokat a mitylenei Pháonra értette. S minthogy Sapphó feltűnő egyénisége amúgy is sokat foglalkoztatta a görögöket, lassanként e két alak összeolvasztása és a mondai elem folytonos bővülése következtében odáig érett meg a dolog, hogy a Pseudo-Ovidius-féle Heroidában már a valót és költöttet nehéz felismerni.

Láttuk tehát, hogy Pháon Aphrodité kedvence, s hogy Sapphó őt megénekelte. Ha ehhez hozzávetjük még Anthol. Gr. VII. 407-et, hol a Sapphó feldolgozta tárgyakról van szó, s ha nevezetesen az említett epigramma 7. és k. sorait szemmel tartjuk,

¹⁾ Hogy Pháon neve elő ne fordult volna Sapphó költeményeiben az hát nem oly bizonyos, mint Müller-Donaldson (Gör. ir. f. Récsy I. 202.) hiszi. A másik Sapphó említésének pedig az én nézetem daczára van jogosultsága.

ἡ Κινύρεω νέον ἔρνος δδουρομένη, Ἀφροδίτη
σύνδρητος, μακάρων ἱερὸν ἄλτος ὄρη.

az egész bonyolódott kérdésre mindjárt nagyobb világosság fog derülni. Fenn Palæphatus adataiból azt láttuk, hogy Sapphó Pháont, Aphrodité kedvenczét énekelte meg, itt pedig azt, hogy Kinyras fiatal sarjadékát, azaz Adonist.¹⁾ Ám a kultus azonosságából és a két mythologiai alak azonos functióiból joggal következtethetjük, hogy Pháon és Adonis egy és ugyanaz a személy.²⁾

De már Suidas, amint fennebb említök, nem merte a Pháon-féle mythost a nő-költő rovására felemlíteni. Ő azt egy másik, általa φάλτρια melléknévvel felruházott, Sapphóval hozza kapcsolatba (l. fennebb). De valószínű, hogy az a Sapphó nem is létezett, hanem hogy a későbbi írók a nő-költő beszennyezett hírnevének megmentésére találták fel. A későbbi Suidason kívül ismét Athenæusnál és Aelianusnál találjuk ezen másik Sapphó nyomát. Az előbbi XIII, 695, e. azt mondja: Καὶ ἡ ἐξ Ἑρέσσου δὲ τῆς ἐτέρας * * [ὁμώνυμος, Casaub.] Σαπφῶ τοῦ καλοῦ Φάωνος ἐρασθεῖσα περιβόητος ἦν, ὡς φησι Νόμψις ἐν Περίπλῳ Ἀσίας — azaz: «Volt egy Eresosból való Sapphó, a másikkal hasonnevű, akiről híre járt, hogy a szép Phaonba szerelmes vala, amint mondja Nymphis ázsiai kör-utjában.» Az utóbbi Var. Hist. XII, 19 pedig így nyilatkozik: Πυθαγόρου δὲ οὗτι καὶ ἐτέρα ἐν τῇ Λέσβῳ ἐγένετο Σαπφῶ, ἐταίρα, οὐ ποιήτρια; vagyis: «Azt hiszem, hogy Lesbosban volt egy másik Sapphó is, a hetæra, nem a nő-költő.»

Végül még a leukasi szirtről³⁾ való ugrást kell vizsgálat alá vennünk. A görög lyrai költészet meglevő töredékeinek egynemelyikéből látjuk, hogy ez szokásos költői kép volt a szerelem hevének kifejezésére. Így Stesichoros Kalyka nevű elbeszéléséből idézi

¹⁾ V. ö. Frgm. 62 (B.): Κατάνασκε, Κυθήρη, ἄβρος Ἄδωνις, τί κε δεῖμεν;
καττύπτεσθε κόραι καὶ κατερείκεσθε χίτωνες, és Frgm. 63: Ὡ τὸν Ἄδωνιν, és Frgm. 107. 108.

²⁾ Az Adonis ünnep némely szertartása is erre látszik utalni. Az «Adonis-féle kertek» salátáival telt kosarak voltak: a saláta (σπίδαξ bokor) pedig volt Pháon buvóhelye. — V. ö. még Müller. Don. Gör. I. I. 202. l.; Müller, Dorier, I. 231. l.; — vegyük továbbá ehhez az Etym. Magn. (p. 578. s. v. μέλος) egy adatát: «Μυρσίλος δὲ τὰς ἐν Λέσβῳ γενομένας παρθένους Μούσας ἐπὶ τὰ πένθη φοιτᾶν καὶ θρηνεῖν.» Ez a hely Welcker szerint (Kl. Schr. II. 98) a lesbosi Adonis ünnepélyre vonatkozik.

³⁾ Acarnánia partvidékén fekvő szigeten.

Athenæus (XIV, 619. d.), hogy Kalyka szerelmes volt egy Euathlios nevű fiatal emberbe s kérte Aphroditét, hogy a maga rendje szerint egyesülhessen vele. Midőn az ifju rá sem hederített, Kalyka a leukasi szirtről leugrott. Anacreon (frgm. 19.) pedig így szól: Ἄρθεις δηῦτ' ἀπὸ Λευκάδος | πέτρης ἐς πολιὸν κῶμα κολυμβῶ μεθύων ἔρωτι azaz: «Felszállva a Leukas szirtjére, leugrom onnan a szürke habokba, szerelemtől ittasan.» Sőt magáról Aphroditéről is azt mondja a rege, hogy Adonis miatt a Leukas-féle szirtről a tengerbe ugrott. — Servius (ad Verg. Aen. III. 279.) azt mondja, hogy Leukates nevű szép fiú innen vetette be magát a habokba, mert a szerelmes Apolló üldözőbe vette. Ugyanő másutt (ad VIII. Ecl. 59) azt regéli, hogy innen ugrottak le azok, kik szülőiket elvesztették, vagy akik viszonszerelemben nem részesültek. Ugyanez okból tette meg azt Ovid Her. (XV. 167 kk.) szerint Deucalion, mikor megbizonyosodott efelől, hogy Pyrrha viszont nem szereti.

Nagyon valószínű, hogy itt is olyan esettel van dolgunk, mint fennebb Pháon egyéniségének tárgyalásánál. Sapphó valamelyik költeményében szerelmének határtalan hevét, azt az őrjöngéssel határos szenvedélyt akarva kifejezni, mely a nő-költőt annyira áthatotta, a Leukas-féle szirtről való ugrás költői képéhez folyamodott, úgy amint fennebb Anacreon. Későbbi magyarázók azután, meglevén már a Pháon-féle mythos szájai, kaptak az ilyeseken és ezt a vonást is beleszótták a regébe.

Legvalóbbszinű, hogy itt is a vígjátékírók mesterkedtek (v. ö. Schlegel: Ueber dram. Kunst u. Literat. Ir. 376 l.). A görög vonatkozásokkal teli Plautus is már készen találhatta a mondat, mert Mil. glor. 4, 6, 36, azt olvassuk:

Nam nulli mortali scio obtigisse hoc, nisi duobus,
tibi et Phaoni Lesbio, tam misere ut amarentur.

De már fennebb láttuk, hogy Suidas se merte Sapphó nő-költőnek tulajdonítani azt, hogy a leukasi szirtről leugrott. Ugyane kétely nyilatkozik Photiusnál (s. v. Λευκάτης): σκόπελος τῆς Ἠπίρου, ἀφ' οὗ ῥίπτουσιν αὐτοὺς εἰς τὸ πέλαγος οἱ ἑρασταί. Σαπφῶ δὲ πρώτην ἐπὶ Φάωνι τοῦτο ποιῆσαι τὴν ποιήτριαν, οἱ δὲ τὴν ἑταίραν ἐγένετο γὰρ ἄλλη Λεσβία ἑταίρα; azaz: «Leukates] Epirus egy szirtje, melyről tengerbe vetik magokat a szerelmesek. Azt mondják, hogy először Sapphó, a nő-költő tette meg ezt Pháon miatt; de mások szerint a hetæra Sapphó. Mert volt egy másik

lesbosi Sapphó is, hetæra.» — Még érdekesebb e részben Servius nyilatkozata, ki az id. helyen (ad. Aen. III. 279) folytatólag azt mondja: „Feminas in sui amorem trahebat, in queis fuit *una* (nem meri megnevezni), quæ de monte Leucate, cum potiri eius nequirit abiecisse *se dicitur.*” Végül az az Anthol. Pal. (VII. 14) szerzőjének bizonyára alapos tudomása volt róla, hogy Sapphó *aeol* földön halt meg, (míg Leukas lakossága Korinthosból jött gyarmatosokból, tehát nagyjában dórokból állott). Az említett epigramma t. i. többek közt azt mondja:

Σαπφώ τοι κεύθει, γῶν Αἰολί, τὰν μετὰ Μούσαις
ἀθανάταις θνατῶν Μοῦσαν κειδομένην.¹⁾

Páncsova, 1881. október 7.

Dr. FINÁCZY ERNŐ.

ANAKREONI DALOK.

8. Kedv a dühöngésre.

Az istenekre kérlek,
Hagyj inni egy huzamban:
Kivánkozom dühöngni.
Dühöngé Alkmeón is,
S Orestes a sarútlan,
Kik anyjukat megölték.
De én nem öldökölve
Csak vígan iddogálva
Kivánkozom dühöngni.
Dühöngé Héraklész is
Csörtetve szörnyü tegzét
És Íphitosznak íjját.
Dühöngé egykor Ájász
Megrázogatva pajzsát,
S a Hektor-adta kardct.
De én kupát ragadva,
S füzérrel a hajamban,
S nem karddal és nem íjjal
Kivánkozom dühöngni.

P. THEWBEWK E.

¹⁾ A philolog. társaság 1881. december 7-iki üléséből.